
A Comparative Study of the Level of Citizenship Responsibility in the Old and New Urban Fabric (Case Study: Kazerun City)

Mohammad Akbari Riyabi ^{1*}, Hossein Amirazdi ²

¹ Assistant Professor, Department of Urban Design, Eram Institute of Higher Education, Shiraz, Iran.

² Master's student, Department of Urban Planning, Yazd University, Yazd, Iran.

Received Date: 16 November 2022 **Accepted Date:** 18 December 2022

Abstract

Background and Aim: Citizen Responsibility provides a platform for civic participation and through that, improving the social dimensions of urban development issues. Although citizen participation has been explored by many scientific researches, citizenship responsibility as the internal motivation of citizens to participate is still not well known. This research tries to discover the indicators related to the responsibility of citizens and examine them depending on the two old and new urban contexts.

Methods: This research chose a quantitative research method with a questionnaire in response to what variables have the greatest impact on the responsiveness of citizens and whether the residents of the old and new urban fabric show different levels of responsibility. Effective criteria were extracted based on theoretical studies and Delphi method by a number of university professors and completed in the form of a questionnaire including 24 questions among 300 people present in the old and new context of the city.

Findings and Conclusion: The findings show that the residents of the new context of Kazerun show a significant difference in responsibility with 0.55 compared to the residents of the old context with 0.09 and variables such as the conscientiousness of citizens, their civic participation and the informativeness of the living environment have a significant effect. It will have an effect on the researched variable. As it is known, some of these variables are related to the environment and some are related to the psychological and personal characteristics of each citizen. Therefore, by modeling the different conditions of the new context, it is possible to provide the conditions for more responsibility of citizens in different urban contexts, at least physically.

Keywords: Responsibility, Citizenship Responsibility, Urban Fabric, Environment, Kazerun City.

---

* Corresponding Author: mo.akbari@tabriziau.ac.ir

Cite this article: Akbari Riyabi, M., Amirazdi, H.(2022). A Comparative Study of the Level of Citizenship Responsibility in the Old and New Urban Fabric (Case Study: Kazerun City). *Journal of Sustainable Urban & Regional Development Studies (JSURDS)*, 3(3), 48-70.

بررسی مقایسه‌ای میزان مسئولیت‌پذیری شهروندی در بافت فرسوده و جدید شهری (مطالعه موردی: شهر کازرون)

محمد اکبری ریابی^۱، حسین امیرعزیدی^۲

۱. استادیار، گروه طراحی شهری، مؤسسه آموزش عالی ارم، شیراز، ایران

۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد، گروه برنامه ریزی شهری، دانشگاه یزد، یزد، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۷۷

چکیده

زمینه و هدف: مسئولیت‌پذیری شهروندی بستر وقوع مشارکت مدنی و از آن طریق ارتقای ابعاد اجتماعی مسائل توسعه شهری را فراهم می‌سازد. اگرچه مشارکت شهروندان توسط پژوهش‌های علمی متعددی مورد کنکاش قرار گرفته، اما مسئولیت‌پذیری شهروندی بعنوان انگیزه درونی شهروندان برای مشارکت، هنوز بخوبی شناخته شده نیست. این تحقیق سعی دارد شاخص‌های مرتبط با مسئولیت‌پذیر شدن شهروندان را کشف و آنها را وابسته به دو بافت قدیم و جدید شهری مورد آزمون قرار دهد.

روش بررسی: این پژوهش با روش تحقیق آمیخته، از پژوهش کیفی در بخش شناسایی شاخص‌ها و از روش کمی با ابزار پرسشنامه جهت تحلیل داده‌ها و استخراج یافته‌ها بهره می‌برد. نوشتار به شیوه توصیفی-تحلیلی سعی در کنکاش پاسخ به اینکه چه متغیرهایی بیشترین تأثیر را روی پاسخگو بودن شهروندان داشته و اینکه آیا ساکنین بافت فرسوده و جدید شهری میزان متفاوتی از مسئولیت‌پذیری را نشان می‌دهند، دارد. معیارهای مؤثر برپایه مطالعات نظری و به شیوه دلفی توسط تعدادی از اساتید دانشگاهی استخراج شده و در قالب پرسشنامه‌ای شامل ۲۴ سوال مابین ۳۰۰ نفر از حاضرین در بافت فرسوده و جدید شهر تکمیل گردید.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: یافته‌ها نشان می‌دهد ساکنین بافت جدید کازرون با ۰/۵۵ نسبت به ساکنین بافت قدیم با ۰/۰۹ میزان معنی‌داری از تفاوت در مسئولیت‌پذیری را نشان می‌دهند و متغیرهایی همچون وظیفه شناس بودن شهروندان، مشارکت مدنی ایشان و آموزنده بودن محیط زندگی، تأثیر قابل توجهی در متغیر موردتحقیق خواهد داشت. همانطور که مشخص است تعدادی از این متغیرها وابسته به محیط و برخی مربوط به ویژگی‌های روانی و شخصی هر یک از شهروندان است. بنابراین با الگوگیری از شرایط متفاوت بافت جدید می‌توان حداقل بلحاظ کالبدی شرایط مسئولیت‌پذیری بیشتر شهروندان در بافت‌های مختلف شهری را فراهم آورد.

کلیدواژه‌ها: مسئولیت‌پذیری شهروندی، مشارکت مدنی، بافت شهری، تحلیل آماری، شهر کازرون.

* نویسنده مسئول: mo.akbari@tabriziau.ac.ir

ارجاع به این مقاله: اکبری ریابی، محمد؛ امیرعزیدی، حسین. (۱۴۰۱). بررسی مقایسه‌ای میزان مسئولیت‌پذیری شهروندی در بافت فرسوده و جدید شهری (مطالعه موردی: شهر کازرون)، فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای، ۳(۳)، ۴۸-۷۰.

مقدمه و بیان مسأله

همزمان با توسعه یافتن روستاها به شهر، ساکنین محیط جدید با لقب «شهروند» شناخته شدند. درحقیقت مفهوم شهروندی از لغت مدنیت با ریشه لاتین Civicus نشأت گرفته و در قالب تمدن‌های شهری جلوه می‌نماید. مطالعات ادبیات موجود نشان می‌دهد فلاسفه و اندیشمندان شهری هنگام بحث از جامعه شهروندی، گروه‌هایی را مدنظر دارند که به حدی از مدنیت دست یافته‌اند که می‌توانند مشکلات اجتماعی درونی را حل و بر بحران‌های حادث فائق آیند. در چنین جوامعی، افراد وظایف متفاوتی پذیرا شده و به نفع گروه از برخی منافع شخصی دست می‌کشند؛ از این نظر هر فرد مسئولیتی اجتماعی درمقابل سایر شهروندان یافته که به «مسئولیت شهروندی» تعبیر می‌گردد. همانطور که گفته شد، صاحب‌نظران متقدم شهرسازی، مسئولیت‌پذیر بودن شهروندان را به مثابه یک هنجار شهری پذیرفته بودند.

دانش شهرسازی توجه ویژه‌ای بر بافت فرسوده شهری و مشکلات موجود یا تبعی آن دارد و مطالعات متعددی به این حوزه اختصاص یافته است. مشاهدات متعدد نشان داده است بروز ناهنجاری‌های اجتماعی یکی از معضلات این بافت‌های شهری است اما آیا ریشه‌های این ناهنجاری را می‌توانیم در وضعیت مسئولیت‌پذیری ساکنان بافت شهری جستجو کنیم؟ و اینکه آیا مسئولیت‌پذیری شهروندی تفاوت معنی‌داری در مقایسه‌ی دو بافت قدیم و جدید شهری دارد؟ اگر این تفاوت کاملاً مشخص باشد احتمالاً با الگوبرداری از وضعیت بافت جدید و مداخله در معیارهای مسئولیت‌پذیری ساکنین این پهنه‌ها خواهیم توانست راهکارهایی برای حل ناهنجاری‌های اجتماعی در بافت فرسوده ارائه کنیم. پاسخ به سوالاتی از این دست ما را به سمت ارائه‌ی فرضیه‌های متعددی رهنمون می‌سازد که در تحقیق حاضر به دنبال بررسی، اثبات یا رد برخی از این ادعاها خواهیم بود.

شهر کازرون بعنوان یک شهر کشاورزی- خدماتی متوسط و درحال توسعه بلحاظ فضایی در سطح منطقه‌ای، و یک شهر سوق‌الجیشی مابین دو کانون شهری کلانشهر شیراز و بندر بوشهر، از اهمیت بالایی در مراودات منطقه‌ای استان‌های فارس و بوشهر برخوردار است (شمس‌الدینی، امینی، رضایی، پیروزی، ۱۳۹۵). عملکرد این شهر بعنوان یکی از قطب‌های تولید مرکبات و صیفی‌جات از سوی، و وجود روستاهای متعدد پراکنده در حوزه نفوذ شهر از سوی دیگر، موجب مهاجرپذیری شهر در سال‌های گذشته شده بود (مولادوست، شاه‌امیری، بهادر، ۱۳۹۶). هجوم جمعیت شهری فراوان غیربومی به پهنه خدماتی این شهر در سال‌های اخیر، بعنوان یکی از متغیرهای تأثیرگذار باعث بروز چالش‌هایی در بافت اجتماعی شهر شده است (زارع شاه‌آبادی، بنیاد، کامیارفرد، ۱۳۹۷).

اهمیت شناسایی تفاوت‌های رفتاری ساکنین در بخش‌های مختلف شهر، یکی از اقدامات مفید در جهت دستیابی به راهبرد مدیریت یکپارچه شهری خواهد بود (سلیمی‌سبحان، ابراهیم‌زاده، منصوری، ۱۳۹۸). این نوشتار در وهله نخست شاخص‌های مؤثر بر مسئولیت‌پذیری ساکنین شهر را مورد کندوکاو قرار داده است و در ادامه به مقایسه ارتباط میزان مسئولیت‌پذیری مشاهده شده شهروندان با موقعیت جغرافیایی سکونتی آنها در شهر می‌پردازد. درنهایت با استخراج مدل رگرسیونی از پاسخگویی در شهروندان هر بخش، رفتارهای آینده ایشان تحت تأثیر متغیرهای مستقل شناسایی شده و بدون درنظر گرفتن متغیرهای مداخله‌گر مزاحم، مورد پیش بینی قرار خواهد گرفت.

برای ما مهم است بدانیم آیا مسئولیت‌پذیری شهروندان در بافت‌های قدیم و جدید شهری با یکدیگر متفاوت است یا تفاوت معناداری در این زمینه وجود ندارد؟ پاسخ به این دغدغه‌ها بخوبی خواهد توانست ما را به سمت برخورد معقول و اندیشیده در مقابل چالش‌های موجود بافت کالبدی و اجتماعی شهر رهنمون سازد.

فرضیه‌های موجود برای تحقیق حاضر را می‌توان بصورت موارد زیر برشمرد:

(۱) احتمالاً شهروندان ساکن در بافت جدید مسئولیت‌پذیرتر از ساکنین بافت فرسوده شهر کازرون هستند. این فرضیه مدعی است بدلیل اینکه محیط کالبدی بافت جدید شهری انتظام کالبدی بیشتر و بطور کلی کیفیت‌هایی ویژه در مقایسه

با بافت فرسوده دارد، احتمالاً ساکنین این بافت میزان مسئولیت‌پذیری بیشتری را نشان خواهند داد. در صورت اثبات چنین ادعایی خواهیم توانست با مدیریت گویه‌های متغیر مسئولیت‌پذیری شهروندی، شرایط کیفی زندگی در محدوده‌های فرسوده را براساس الگوی مشاهده شده در بافت جدید، ارتقا دهیم.

(۲) پیش‌بینی می‌شود میزان متغیرهای «اخلاق‌مداری»، «حس تعلق» و «آموزش شهروندی» بیشترین تأثیر را روی موضوع مسئولیت‌پذیر بودن شهروندان داشته باشد. این فرضیه مؤلفه‌های سازنده کیفیت «مسئولیت‌پذیری شهروندی» را به چالش می‌کشد. مسلماً میزان مسئولیت‌پذیر بودن افراد، بخشی جنبه‌ی درونی و بخشی جنبه‌ی بیرونی دارد؛ اما آنچه عمومیت دارد این است که شاخص مسئولیت‌پذیر بودن شهروندان، خود معلول کیفیت‌های دیگر مؤثر است و مهم است بدانیم عمده علل تأثیرگذار چه مواردی هستند. با شناسایی این پارامترها، خوبی خواهیم توانست اقدامات مدیریتی را برای ارتقای احساس مسئولیت شهروندان هدایت کنیم و البته این موضوع بدیهی می‌نماید که مسئولیت‌پذیر شدن شهروندان گام مؤثری در جهت ارتقای کیفیت زندگی و فرهنگ عمومی جامعه قلمداد می‌گردد.

مبانی نظری پژوهش

غالب مطالعات انجام شده پیرامون موضوع مسئولیت‌پذیری، به بررسی عبارت مسئولیت اجتماعی مشارکتی پرداخته‌اند (Lina Kim et.al 2017؛ Supanti D. and Butcher K. 2019). برخی تحقیقات اثر مطلوب مسئولیت‌پذیری اجتماعی مشارکتی را روی ارتقای بهره‌وری کاری (John et.al 2019) و رفتار اجتماعی (Bavik 2019) نشان داده‌اند، برخی به عواید مادی و غیرمادی مسئولیت‌پذیری برای شرکت‌ها اشاره دارند (Petrovic- 2019)، برخی به واکنش‌های مفاهیم بسترساز آن می‌پردازند (Brown 2014). درحقیقت این پژوهش‌ها به مشارکت شهروندی از دیدگاه پدیدارشناسی توجه می‌نمایند؛ در صورتیکه بحث انگیزه درونی مشارکت شهروندان بعنوان عامل اصلی، مورد کنکاش قرار نگرفته است. مسئولیت‌پذیری شهروندی همچون زمینه‌ای برای مشارکت گروه‌های اجتماعی در امور توسعه شهری جلوه می‌نماید (Ong et.al 2018) و این مشارکت آثار ارزنده‌ای در جنبه‌های مختلف حیات شهری خواهد داشت.

محیط اجتماعی و مسئولیت‌پذیری شهروندی

مسئولیت‌پذیری شهروندی در فضای اجتماعی و در تعاملات مابین افراد نشان داده می‌شود؛ همچنین مشاهده رفتار مسئولانه دیگران با اثر سینرژیک خود در اشاعه این فرهنگ جمعی به شهروندان مؤثر است (Gewang et al 2017)، بنابراین لزوم توجه به محیط اجتماعی در ارتباط با موضوع این تحقیق اجتناب‌ناپذیر است. در تئوری منطق اجتماعی، شهروندی بعنوان یک عضویت فعال یا غیرفعال افراد در محیطی است که حقوقی را ارائه و وظایفی را دریافت می‌کند (Turner, 2009؛ Janoski, 1998؛ Lister, 2010؛ Janoski and Compion 2015). جانسکی و کمپیون در تحقیقی بنیادی با عنوان جنبه‌های منطقی اجتماعی شهروندی، به سه تئوری پایه‌ای در مبحث شهروندی اشاره می‌کنند. آنها معتقدند تئوری‌های اجتماعی روی جنبه‌های اقتصادی و سیاسی (Sadler and Lloyd 2009) بیشتر از جنبه قانونی شهروندی تأکید دارند. گسترش حقوق و محدودیت‌ها، چارچوب‌بندی هویت‌های جدید، تعارضات میان فردی و میان گروهی در سطح جهانی، مرزهای درونی و برونی شهروندی، تنوع رژیم‌های شهروندی، شهروندی بعنوان یک فرایند و شهروندی در آینده و عصر ظهور تکنولوژی از موضوعات مهم قابل بحث در بسیاری از تحقیقات محیط اجتماعی است (Janoski and Compion 2015). چنانکه زالی‌زاده و صاحبی (۱۳۹۴) اذعان می‌کنند مسئولیت‌پذیری در بعد فردی ارضای نیازهای شخصی است که ناظر بر رضایتمندی فردی و پذیرش نتایج رفتارهای خود

است. ایشان به نقل از ویلیام گلسبر (۱۹۶۵) بعد فردی را جهت بهزیستی روان آدمی کافی ندانسته و ارضای نیازهای دیگران (بعد اجتماعی) را مکمل آن می‌دانند. بنابراین جمع‌بندی یافته‌های ایشان حاکیست مسئولیت‌پذیری در معنای فردی پذیرش و تعهد به ارزشهای شخصی و در معنای جمعی پذیرش و احترام به هنجارهای اجتماع را رصد می‌نماید (صاحبی و زالی‌زاده ۱۳۹۴؛ Lina Kim et.al 2017).

همواره عده‌ای از شهروندان غیر مسئولیت‌پذیر در قالب رفتارهای ناهنجار اجتماعی، عمل می‌نمایند که این موضوع سوژه پژوهش حاضر قرار گرفته است. گروه مذکور، همچون شهروندان مسئول عمل نمی‌کنند و این در حالیست که قوانین موجود برای حفاظت از شهروندان و اموال ایشان وضع شده‌اند. بنابراین هر شهروند مسئولیت دارد به قوانین اجتماع احترام گذاشته و از آنها حمایت کند؛ در غیر اینصورت، رفتاری ناهنجار بروز داده است. مسئولیت شهروندی درحقیقت به معنی رعایت تعهدات اجتماعی است و هر شهروند مسئول خود را موظف به یاری جوامع مدنی فارغ از گروه‌های اقلیت قومی یا مرزهای سیاسی می‌داند (Hilburn & Maguth, 2015). این کمک‌ها عمدتاً به صورت داوطلبانه انجام می‌شود و شهروند برخی سختی‌ها را بصورت خود خواسته با هدف امداد به سایرین پذیرا می‌شود. داوطلبانه بودن این اقدامات به معنی این نیست که شهروند تمامی وقت خود را صرف حمایت محیط شهری و جوامع مدنی نماید، بلکه هر فرد صرفاً بخشی از زمان شخصی خود را صرف اعمالی نوع دوستانه خواهد نمود که بر زندگی دیگران تأثیر مثبت دارد (Walker, 2017).

ما معتقدیم هر کس وظیفه دارد یک شهروند مسئولیت‌پذیر باشد. اما متأسفانه عده‌ای از شهروندان این مسئولیتها را جدی نمی‌گیرند. از سویی عده‌ای نمی‌دانند مسئولیت‌پذیری شهروندی چیست و یا مسئولیت خود را در مقابل اجتماع به درستی نمی‌شناسند. این موضوع لزوم «آموزش مسئولیت‌پذیری» و تحت تعلیم فرهنگ شهروندی بودن را محرز می‌نماید (Elizabeth Kenyon (۲۰۱۸)؛ Lorraine PeSymaco & Meng YewTee 2019). تحقیقات بسیاری اشاره کرده‌اند که مسئولیت‌پذیر شدن جوامع در گرو آموزش ابتدایی است و بتدریج بصورت ناخودآگاه افراد را برای بروز رفتارهای مسئولانه فراتر از فضای جغرافیایی آماده می‌نماید (Elizabeth Kenyon (۲۰۱۸)؛ Britzman (2007)). کشورهای مختلف که گروه‌های مختلف قومی، نژادی را در خود پذیرا هستند، و همچنین شهرهای در رقابت برای جهانی شدن، عموماً بیانیه‌ای از حقوق و قوانین مسئولیت‌پذیری شهروندان را در اختیار قرار می‌دهند. در این بیانیه‌ها ارزش‌های مورد توقع از داوطلبین شهروندی بوضوح بیان می‌شوند. بعنوان مثال هنگ‌کنگ، حاضرین را در گروه‌های مختلف سکونتی همچون ساکنان دائمی، ساکنان موقتی و غیرساکنان هویت‌یابی می‌کند و در هر مورد امتیازاتی اعطا و به تبع آن انتظاراتی توقع می‌گردد (Core Module 21, 2014). این موضوع با معیارهای «آموزش و وظیفه‌شناسی» که تحت فرآیند این پژوهش مشخص گردید هماهنگی دارد زیرا در غیر اینصورت افراد ناآگاه و یا غیر مسئولیت‌پذیر امکان تخریب محیط را خواهند داشت (Hemmett and Staeheli 2011).

مسئولیت‌پذیری شهروندان طیفی از رفتارهای متنوع داوطلبانه را شامل می‌شود که می‌تواند در چارچوب قانون باشد یا حتی فراتر از حدود قانونی عمل نماید (Dey et.al 2009; Staats, 2004). بسیاری از منابع مسئولیت‌پذیری شهروندی را با اقداماتی از «مشارکت مدنی» نظیر شرکت در رأی‌گیری‌ها، پرداخت مالیات، حمایت از ایمنی و امنیت محیطی، مشارکت در اجتماع‌های غیر دولتی خیرخواهانه و ... هم‌تراز می‌دانند (Rawls, 1971). همانطور که مشاهده شد برای برخی از این اقدامات قانون تعریف شده‌ای وجود ندارد و برخی نیز در چارچوب قانون قرار دارند. برخی منابع غربی مسئولیت‌پذیری شهروندان را در قالب: الف) وظایف شهروند و به مفهوم فعالیت‌هایی که شهروند طبق قانون باید انجام دهد، معرفی می‌کنند؛ بعنوان مثال در کنگره‌های مشارکت شهروندی آمریکا، پرداخت مالیاتها، تبعیت از قوانین، پاسخگویی در مقابل بازرسان و دفاع از امنیت ملی جزو این گروه قرار گرفتند. بعبارت دیگر هر شهروند موظف است تحت لوای قانون و با شناخت دقیق آن، نسبت به پرداخت مالیاتها برای خدمات آتش‌نشانی، ارتش، پلیس، راه و ساختمان سازی، مدارس دولتی

و... اقدام نماید. مسئولیت‌پذیری شهروندی اقداماتی است که در قانون خواسته نشده، اما شهروندان بصورت داوطلبانه آنها را انجام می‌دهند. اقداماتی همچون مشارکت در رأی‌گیری‌ها، شرکت در ملاقات‌های مدنی، باخبر بودن از اتفاقات محیط پیرامون و چالش‌های کلیدی، کمک کردن به دیگران، احترام به حقوق سایر شهروندان از جمله گروه‌های آسیب‌پذیر از این جمله هستند. (www.leonschools.net)

وولی (۲۰۰۳) هنجارها و رفتارهای اجتماعی را تا حدودی تحت تأثیر جامعه محلی و یا فرهنگ قومی می‌داند و به نقش آموزندگی فضاهای شهری توجه می‌کند. وی می‌گوید احتمالاً سابقه زندگی شخصی شهروند چه در گروه اجتماعی محلی و چه آموزه‌های فرهنگی خانوار یا محیط می‌تواند، فردی را به سوی قبول برخی هنجارها یا بروز برخی رفتارها سوق دهد. در این میان فضاهای شهری که عرصه زندگی جمعی ساکنین شهر در قالب گروهی فراگیر است، می‌تواند با آموزش و تعلیم آگاهانه یا ناخودآگاه کاربران روی ایشان تأثیر گذارد. ویژگی‌های کالبدی از قبیل محصوریت، سبک معماری، هندسه فضایی، شکل و فرم ابنیه، فرسودگی کالبد، مصالح و... بر تصویر ذهنی و منظر ارزیابانه ادراکی شهروندان مؤثر خواهد بود (Woolley, 2003). جابجایی‌های سریع جمعیتی در شهرها، احتمال ناهنجاری‌های اجتماعی را افزایش می‌دهد. بدلیل تفاوت فرهنگی، زبانی، قومی، رفتاری و... شهرهای مهاجرپذیر با اجتماعی جدیدالورود (مهاجران) روبرو هستند که فرایند انطباق و ذوب شدن در تمدن شهری در آنها بطور کامل انجام نشده است (رفیع پور، ۱۳۷۶: ۸۲). در جوامع انسانی همه قوانین بصورت مصوب و مدون به تک تک افراد ابلاغ نمی‌گردد، بلکه آنچه مهمتر شمرده می‌شود، هنجارهای اجتماعی است که بیشترین و قویترین بخش قوانین را تشکیل می‌دهند (کامروا، ۱۳۸۴: ۱۰۸).

محیط کالبدی و مسئولیت‌پذیری شهروندی

محیط شهری دربرگیرنده محیط کالبدی، محیط اجتماعی، محیط زیستی، محیط اقتصادی و... است که از این میان، محیط کالبدی بواسطه خاصیت فیزیکی، قابل مشاهده و ملموس بودن، بیشتر دستخوش تغییرات در برنامه‌های توسعه قرار می‌گیرد. بافت کالبدی شهر را می‌توان در دو گروه بافت فرسوده و بافت جدید قرار دهیم. در این پژوهش بافت جدید شهری به مفهوم بخشهایی از شهر که سابقه ساخت ۱۵ سال و کمتر دارند، استفاده شده و اما در خصوص بافت فرسوده شهری، عرصه‌هایی از محدوده قانونی شهر در نظر گرفته شده که ارزشهای نازل مکانی، محیطی و اقتصادی آنها به سبب فرسودگی کالبدی تشدید شده است.

صاحب‌نظران معتقدند کاهش کارایی هر پدیده‌ای، منجر به فرسودگی آن خواهد شد و محیط شهری نیز هنگامی که حیات آن با رکود مواجه گردد، تنزل برنامه‌های توسعه و نظارت فنی بر عناصر درونی آن عارض می‌گردد. بافتهای فرسوده بواسطه فقر ساکنین، امکان نوسازی خودبخودی نداشته و انگیزه‌های سرمایه‌گذاری در آن از بین می‌رود (محمدی، شفقی و نوری ۱۳۹۳).

کامل‌ترین تعریف از مفهوم بافت فرسوده شهری در مصوبه جلسه مورخ ۱۳۸۴/۳/۱۶ شورای عالی شهرسازی و معماری ایران ارائه شد؛ جایی که سه دسته «بافتهای دارای میراث فرهنگی»، «بافتهای شهری فاقد میراث فرهنگی» و «بافتهای حاشیه‌ای (سکونتگاه‌های غیر رسمی)» معرفی گردید.

این شورا در سال ۱۳۸۵ سه شاخص جهت شناسایی بافتهای فرسوده به شرح ذیل مورد تصویب قرار دارد:

(الف) شاخص ریزدانگی: بلوک‌هایی که بیش از ۵۰٪ پلاک‌های آنها مساحت کمتر از ۲۰۰ مترمربع دارند؛

(ب) شاخص ناپایداری: بلوک‌هایی که بیش از ۵۰٪ بناهای آن فاقد سیستم سازه پایدار است؛

ج) شاخص نفوذپذیری: بلوک‌هایی که بیش از ۵۰٪ معابر آن عرض کمتر از ۶ متر دارند. در واقع چنانچه حداقل ۵۰٪ از شاخص‌های سه‌گانه در هر بافتی از شهر وجود داشته باشد، آن منطقه بعنوان بافت فرسوده تلقی می‌گردد. نظریه‌های معماری محیط ساخته شده را عاملی تعیین کننده در رفتار اجتماعی انسان می‌دانند. در محیط‌هایی که ترکیب کالبدی محلات مسکونی از سوی مردم دلپذیرتر ادراک شده، رفتار اجتماعی همگرا و دوستانه شهروندان را خواهیم دید (رسول‌پور و کاظمی، ۱۳۹۳).

طبق اصول CPTED که اسکار نیومن در کتاب «فضاهای قابل دفاع» (۱۹۹۷) بیان می‌کند، تعمیر و نگهداری یکی از اصول کلیدی است؛ به این دلیل که بلحاظ روان‌شناختی، محیطی که به درستی حفظ و حراست نگردد، بتدریج کاربران آن احساس مسئولیت در قبال محیط و «حس تعلق» را کنار خواهند گذاشت و بعبارت دیگر، احتمالاً مسئولیت‌پذیری شهروندان رو به افول خواهد گذاشت (Newman, 1997).

ویلیام وایت تحت عنوان «ناخوشایندی‌ها» به مواردی همچون فعالیت‌های ناهنجار اجتماعی، کالبد فرسوده و شکل هندسی نامناسب برای فضاها اشاره دارد و اذعان می‌کند هرچه این عوامل نارضایتی در محیط شهر بیشتر باشد و همچنین قوانین به درستی تعریف نشده باشد، احتمال بروز ناهنجاریهای اجتماعی یا چالش‌های مسئولیت‌پذیری شهروندان بیشتر خواهد شد (Whyte, 1980).

جان لنگ نیز در کتاب «تجربه آمریکایی طراحی شهری» (۱۹۹۴) به مسئولیت‌پذیری طراحان و مدیران شهری اشاره می‌کند و معتقد است طراحان باید بتوانند تمام شاخصه‌های محیط به انضمام متعلقات آن را در نظر داشته باشند. مدیریت شهری هم با تسهیلات یا فرصت‌هایی که جهت ابزار عقیده و مشارکت در طرح‌ها برای شهروندان بوجود می‌آورد، زمینه‌های ارتقای حس تعلق شهروندان را فراهم می‌کند (Lang J., 1994).

مدنی پور در کتاب «طراحی فضای شهری» (۱۹۹۶) می‌گوید ارتباطی منطقی و تأیید شده مابین محیط کالبدی طراحی شده و مسئولیت‌های اجتماعی شهروندان وجود دارد. با افزایش آگاهی نسبت به اینکه فرایندهای اجتماعی روی فرم شهری مؤثر است، به این ارتباط منطقی می‌رسیم که اشکال روی زمینه، به رفتارهای اجتماعی شکل می‌دهند (MadaniPour, 1996).

معرفی محدوده مورد مطالعه

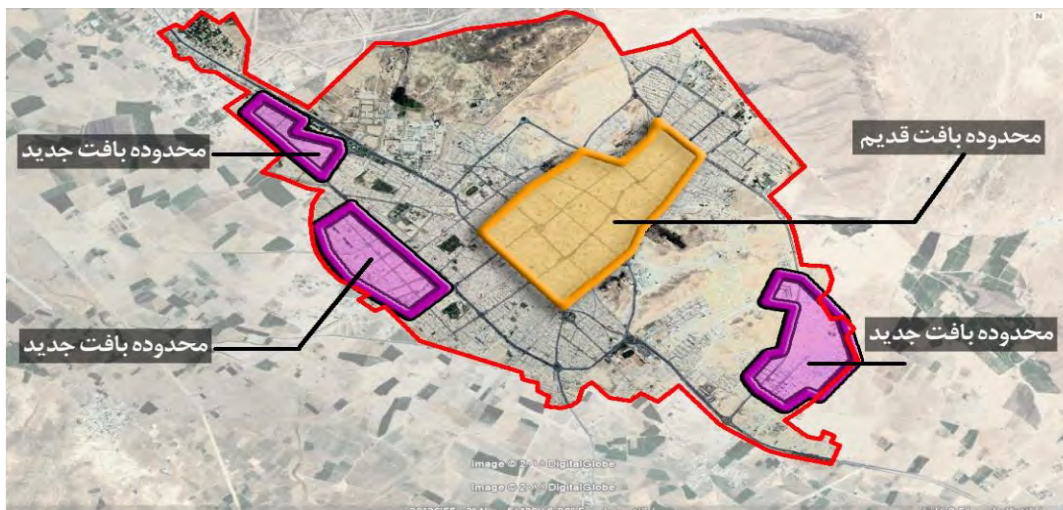
این پژوهش در شهر کازرون که دارای بافت اجتماعی سنتی و اقلیت‌های قومی متعدد می‌باشد، انجام شد. بافت جدید صرفاً معیار کمتر از ۱۵ سال قدمت داشتن بنا را در نظر داشته، بنابراین برخی بخش‌های سکونتگاه‌های حاشیه‌ای شهر نیز در نمونه مطالعاتی قرار خواهند گرفت.

پژوهش حاضر در شهر کازرون واقع در استان فارس کشور ایران، با جمعیت شهرنشین ۹۶۶۸۳ نفر و وسعت شهری ۲۰۷۰ هکتار انجام گردیده است (سالنامه آماری ۱۳۹۵).

بنابر اسناد فرادست (طرح بهسازی و نوسازی بافت فرسوده شهر کازرون، ۱۳۸۹)، بافت فرسوده این شهر به مساحت حدود ۴۰۰ هکتار^۲ و حدود جمعیتی ۲۴۸۵۰ نفر، عمدتاً بخش‌های مرکزی را شامل شده و تمرکز شدید فعالیت‌های مختلف، فرسودگی کالبدی، میانگین قدمت بالای ابنیه در این بخش، ضمن افزایش حساسیت در برخوردهای توسعه‌ای، موضوع مدیریت رفتار اجتماعی شهروندان را به چالشی استراتژیک تبدیل نموده است.

^۱ - سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ - سازمان آمار و نقشه برداری

^۲ - شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری، ۱۳۸۹

تصویر شماره ۱- محدوده بافت قدیم و جدید مورد نظر پژوهش حاضر - منبع: نگارندگان - پردازش روی تصویر ماهواره‌ای Google

Earth استخراج ۱۰ مارس ۲۰۱۹

بافت نوساز این شهر (به استثنای توسعه‌های میانی که در تمام قسمت‌های شهر پراکنده است)، عمدتاً نواحی جنوب جغرافیایی شهر و حاشیه‌های شهری را شامل می‌شود که با مساحت تقریبی ۲۶٪ از کل پهنه شهری، جمعیت حدودی ۲۱٪ از شهروندان کازرونی را به خود اختصاص داده است. این نواحی منطقیاً به توسعه‌های جدید تعلق داشته و بدیهی است بخشی از سکونتگاه‌های غیررسمی و حاشیه‌ای را در خود جای داده است. بدلیل ارزانتر بودن قیمت اراضی و ارزش افزوده نسبی بالا، این مناطق همواره به مقصدی برای مهاجرین روستا-شهری، تازه‌واردان به شهر و همچنین طبقات غیرمتمول بدل می‌گردد. بنابراین بصورت پیش‌فرض این موضوع قابل پذیرش است که ارتباط مستقیم یا معکوس معنی داری مابین طبقه اجتماعی- اقتصادی یا فرهنگی ساکنین و موقعیت حاشیه‌ای ساختمان‌ها در شهر کازرون وجود ندارد. در این بررسی، محلات بافت فرسوده کازرون از قبیل محله گنبد، آهنگران، علیا، بازار و چهابی بعنوان نمونه بافت قدیم شهری، و محلات باغ آسیایی، شهرک فرهنگ شهر و شهرک شهید بهشتی بعنوان نمونه‌ای از بافت جدید مدنظر قرار گرفت.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش پیش رو از نوع مطالعه کاربردی- تحلیلی بوده، جامعه آماری مورد مطالعه شامل تمام افراد حاضر در بافت فرسوده و جدید شهری کازرون می‌باشد. در این تحقیق از پرسشنامه محقق‌ساخته جهت سنجش «مسئولیت‌پذیری» استفاده شد. همچنین جهت دستیابی به شاخص‌های پرسشنامه از روش دلفی بهره گرفته شد. در قالب روش دلفی از ۲۰ صاحب‌نظر حوزه مطالعات شهری خواسته شد شاخص‌های مؤثر بر میزان کیفیت مسئولیت‌پذیری شهروندی را تبیین نمایند (روایی به شیوه اتفاق نظر اساتید). ماحصل این فرایند دستیابی به ۱۰ شاخص بود؛ پژوهش پایلوت جهت بررسی پایایی پرسشنامه بر روی ۳۰ نفر انجام و با کسب ۸۵٪ روایی (پایایی با ضریب آلفای کرونباخ)، بعنوان پرسشنامه استاندارد پذیرفته شد. روش پرکردن پرسشنامه‌ها بصورت مصاحبه‌گر فعال بوده و سوالات بدور از هرگونه جهت‌گیری ذهنی به پاسخ دهندگان در حجم نمونه ۳۰۰ نفر از حاضران در بافت‌های فرسوده و جدید شهری، تفهیم گردید. جدول (۱) متغیرها و شاخص‌های مورد استفاده در تحقیق را نشان می‌دهد. بدیهی است باتوجه به فرضیه‌ها، شاخص‌ها گاهی ماهیت متغیر مستقل و یا وابسته به خود خواهند گرفت.

جدول ۱- متغیرهای پرسشنامه‌های مسئولیت‌پذیری

متغیر وابسته	مسئولیت‌پذیری (RE)
	اخلاق‌مداری و رعایت هنجارها (AH)
	مشارک مدنی (CP)
	ارتقای حس تعلق (BS)
	احترام به سالمندان (RO)
	آموزندگی محیطی (ED)
	مدیریت شهری (UM)
	وظیفه‌شناسی (DK)
	افزایش اختیار و حقوق شهروندی (EH)
	اظهار نظر در خصوص طرح‌های توسعه (DP)
	رعایت حقوق همسایگان (NR)

منبع: نگارندگان

با هدف تسهیل امکان تجزیه و تحلیل معیارها و کشف روابط مابین آنها و همچنین تأیید یا رد فرضیات تحقیق، مجموعاً ۲۴ سوال بعنوان گویه‌های مربوط به معیارهای فوق‌الذکر تدوین و داده‌ها تحت نرم افزار SPSS نسخه ۲۲ مورد تحلیل قرار گرفتند. این تحقیق در بازه زمانی حدود ۲۷ ماهه از مهر ۱۳۹۵ تا دی ۱۳۹۷ به انجام رسید و با در نظر گرفتن تحولات جوامع در طول زمان، ممکن است نتایج قابل تعمیم برای همه ادوار نباشد.

تحلیل یافته‌ها

داده‌های پژوهش از طریق پرسشنامه‌ای ۱۰ مؤلفه‌ای، دارای ۲۴ سوال و به طریق مصاحبه‌گر فعال، مابین جامعه نمونه‌ای به تعداد ۱۹۴ نفر در بافت قدیم و ۱۰۶ نفر در بافت جدید، گردآوری گردید. مصاحبه‌شوندگان بصورت تصادفی از افراد حاضر در محلات هدف انتخاب شدند. پرسشنامه «مسئولیت‌پذیری» برپایه ۱۰ معیاری که تحت فرایند دلفی و توسط صاحب‌نظران مشخص شده بود، تدوین شد. جدول (۲) در قالب آمار توصیفی، بخشی از اطلاعات مرتبط با فراوانی، میانگین و ... در خصوص داده‌های گردآوری شده را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۲- آمار توصیفی توزیع داده‌های پاسخ دهندگان

خطای استاندارد میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	کد بافت	
۱/۲۷۲	۱۷/۷۲۱	۴۱/۴۸	بافت قدیم	سن
۱/۰۶۵	۱۰/۹۶۸	۳۳/۱۳	بافت جدید	
۰/۸۷۴	۱۲/۱۷۲	۲۱/۱۳	بافت قدیم	سابقه سکونت
۰/۲۱۰	۲/۱۶۲	۴/۰۵	بافت جدید	
۰/۰۵۲	۰/۷۲۶	۱/۸۷	بافت قدیم	تحصیلات
۰/۰۶۰	۰/۶۲۳	۱/۶۹	بافت جدید	

منبع: نگارندگان

تعداد مردان در کل نمونه ۱۵۹ نفر و ۱۴۱ نفر از بانوان در این برداشت مشارکت داشته‌اند. جدول شماره (۳) نتایج آزمون آلفای کرونباخ برای پرسشنامه این پژوهش را نشان می‌دهد و عدد ۰/۷۳۲ از پایایی و قابلیت بالای اعتمادپذیری پرسشنامه تدوین شده حکایت دارد. یادآوری می‌شود روایی پرسشنامه فوق قبلاً به شیوه اتفاق نظر اساتید مورد تأیید قرار گرفته است.

جدول شماره ۳- محاسبه پایایی پرسشنامه تحقیق براساس ضریب آلفای کرونباخ

تعداد سوالات	ضریب آلفای کرونباخ
۲۴	۰/۷۳۲

منبع: نگارنده- بر پایه داده‌های پژوهش

در این پژوهش از یک سو باتوجه به بزرگ بودن جامعه آماری و حجم نمونه ۳۰۰ نفری، از سوی دیگر با در نظر گرفتن کیفی بودن غالب متغیرها، بهتر است از طریق آزمون کولموگروف- اسمیرنوف با بررسی چولگی و کشیدگی (Kurtosis & Skewness) برای متغیرها، تحت نرم افزار SPSS دریابیم آیا داده‌ها توزیع نرمال دارند یا پراکندگی غیرنرمال داده‌ها ما را به سمت کاربست آزمون‌های ناپارامتریک هدایت خواهد کرد. جدول ۴ نتایج این تحلیل را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۴- تحلیل ناپارامتریک بودن توزیع داده‌ها با آزمون کولموگروف- اسمیرنوف

مستولیت پذیری	تعداد	پارامترهای نرمال الف، ب
۳۰۰	میان	
۰/۲۵۲۳	انحراف معیار	
۰/۴۶۵۲۹	مقدار مطلق	حد نهایی تفاوت‌ها
۰/۰۳۶	مثبت	
۰/۰۲۶	منفی	
-۰/۰۲۹	کلموگرو- اسمیرنو آماره Z	
۰/۶۳۱	شاخص معنی داری (دوسویه)	
۰/۸۲۱		

الف: توزیع نمونه نرمال است. ب: محاسبه شده براساس داده‌ها منبع: نگارنده- خروجی نرم افزار SPSS 2016.

همانطور که سطر پایانی جدول فوق نشان می‌دهد عدد ۰/۸۲۱ نمایانگر عدم معنی‌داری آزمون فرض صفر تحلیل فوق بوده و بنابراین داده‌های گردآوری شده در نمونه مطالعاتی دارای توزیع نرمال می‌باشند؛ بنابراین آزمون‌های پارامتریک همچون آزمون T مستقل، آزمون تحلیل واریانس یک راهه، آزمون پیرسون و ... جهت تحلیل داده‌ها مناسب خواهند بود. در ابتدا فارغ از گروه‌بندی ساکنین بافت قدیم و جدید می‌خواهیم وضعیت هر یک از متغیرها (اعم از مستقل و وابسته) را در کل جامعه آماری مورد سنجش قرار دهیم. آزمون T تک نمونه‌ای در این امر ما را یاری می‌کند. جدول شماره ۵ وضعیت هر متغیر در کل جامعه شهر کازرون را تخمین می‌زند. سوای اینکه داده‌ها از چه بافتی استخراج شده‌اند، طبق پیش‌فرض ما چنانچه نتیجه یک ورودی بیشتر از صفر باشد، ما آن متغیر را واجد شرایط موردنظر دانسته و چنانچه عددی کمتر از صفر را مشاهده کنیم، به معنای عدم وجود شرایط موردانتظار خواهد بود. به هر میزان این اعداد به سمت مثبت یا منفی ۲ تمایل داشته باشد، به ترتیب نشانگر شدت وجود یا ضعف شدید ویژگی مورد بررسی خواهد بود. در جدول زیر ستون‌های میانگین و انحراف استاندارد قرائت خواهند شد.

جدول شماره ۵- آزمون T تک نمونه مستقل تحت نرم افزار SPSS 2016

تعداد پاسخ	میان	انحراف معیار	خطای استاندارد میان	
۳۰۰	۰/۲۵۲۳	۰/۴۶۵۲۹	۰/۰۲۶۸۶	مسئولیت پذیری
۳۰۰	۰/۴۶۸۹	۰/۷۴۸۶۹	۰/۰۴۳۲۳	اخلاق مداری و رعایت هنجارها
۳۰۰	۰/۵۹۱۱	۰/۸۹۳۵۵	۰/۰۵۱۵۹	مشارکت مدنی
۳۰۰	۰/۶۱۱۷	۰/۹۳۸۷۸	۰/۰۵۴۲۰	ارتقای حس تعلق
۳۰۰	-۰/۰۲۶۷	۱/۰۵۱۰۲	۰/۰۶۰۶۸	احترام به سالمندان
۳۰۰	۰/۱۹۴۴	۰/۸۶۷۰۳	۰/۰۵۰۰۶	آموزندگی محیطی
۳۰۰	-۰/۰۱۳۳	۱/۳۲۶۲۸	۰/۰۷۶۵۷	مدیریت شهری
۳۰۰	۰/۵۳۰۰	۱/۲۴۹۳۹	۰/۰۷۲۱۳	وظیفه شناسی
۳۰۰	۰/۲۱۲۲	۰/۷۰۴۴۵	۰/۰۴۰۶۷	اختیار و حقوق شهروندی
۳۰۰	۰/۰۴۰۰	۱/۱۴۲۱۱	۰/۰۶۵۹۴	اظهار نظر در خصوص طرح های توسعه
۳۰۰	-۰/۰۸۵۰	۰/۸۸۴۳۴	۰/۰۵۱۰۶	رعایت حقوق همسایگان

منبع: نگارندگان- بر پایه داده های پژوهش.

جدول ۶ خروجی دوم آزمون فوق است. در این جدول اعداد ذکر شده در ستون های t، سطح معناداری، و تفاوت میانگین داده های گردآوری شده با عدد ثابت، اهمیت دارد.

جدول شماره ۶- آزمون T تک نمونه مستقل تحت نرم افزار SPSS 2016

آماره t	df	معنی داری (دوطرفه)	اختلاف میان	۹۵٪ فاصله اطمینان از تفاوت		
				حد پایین	حد بالا	
۳/۳۹۳	۲۹۹	۰/۰۰۰	۰/۰۲۶۸۶	۰/۱۹۹۵	۰/۳۰۵۲	مسئولیت پذیری
۱۰/۸۴۸	۲۹۹	۰/۰۰۰	۰/۰۴۳۲۳	۰/۳۸۳۸	۰/۵۵۴۰	اخلاق مداری و رعایت هنجارها
۱۱/۴۵۸	۲۹۹	۰/۰۰۰	۰/۰۵۱۵۹	۰/۴۸۹۶	۰/۶۹۲۶	مشارکت مدنی
۱۱/۲۸۵	۲۹۹	۰/۰۰۰	۰/۰۵۴۲۰	۰/۵۰۵۰	۰/۷۱۸۳	ارتقای حس تعلق
-۰/۴۳۹	۲۹۹	۰/۶۶۱	۰/۰۶۰۶۸	-۰/۱۴۶۱	۰/۰۹۲۷	احترام به سالمندان
۳/۸۸۴	۲۹۹	۰/۰۰۰	۰/۰۵۰۰۶	۰/۰۹۵۹	۰/۲۹۳۰	آموزندگی محیطی
-۰/۱۷۴	۲۹۹	۰/۸۶۲	۰/۰۷۶۵۷	-۰/۱۶۴۰	۰/۱۳۷۴	مدیریت شهری
۷/۳۴۷	۲۹۹	۰/۰۰۰	۰/۰۷۲۱۳	۰/۳۸۸۰	۰/۶۷۲۰	وظیفه شناسی
۵/۲۱۸	۲۹۹	۰/۰۰۰	۰/۰۴۰۶۷	۰/۱۳۲۲	۰/۲۹۲۳	اختیار و حقوق شهروندی
۰/۶۰۷	۲۹۹	۰/۵۴۵	۰/۰۶۵۹۴	-۰/۰۸۹۸	۰/۱۶۹۸	اظهار نظر در خصوص طرح های توسعه
-۱/۶۶۵	۲۹۹	۰/۰۹۷	۰/۰۵۱۰۶	-۰/۱۸۵۵	۰/۰۱۵۵	رعایت حقوق همسایگان

منبع: نگارنده- بر پایه داده های پژوهش.

همانطور که گفته شد، جداول فوق کلیت داده ها را در قالب یک نمونه در نظر گرفته و با جامعه آماری تمام ساکنین شهر کازرون مقایسه می نماید اما مطابق عنوان و هدف پژوهش، ما سعی داریم وضعیت متغیرها را در دو گروه مجزای

ساکنین بافت قدیم و ساکنین بافت‌های جدید شهر کازرون مورد مقایسه قرار دهیم؛ بنابراین بلحاظ منطقی نتایج حاصل از آزمون t دو نمونه مستقل برای ما از اهمیت بیشتری برخوردار خواهد بود.

جدول شماره ۷- آزمون T دو نمونه مستقل تحت نرم افزار SPSS 2016

کد بافت	تعداد پاسخ	میان‌ه	انحراف معیار	خطای استاندارد میان‌ه
قدیم	۱۹۴	۰/۰۹۱۰	۰/۴۱۰۵۰	۰/۲۹۴۷
جدید	۱۰۶	۰/۵۴۷۶	۰/۴۱۳۰۵	۰/۰۴۰۱۲
قدیم	۱۹۴	۰/۴۱۲۴	۰/۷۹۳۲۸	۰/۰۵۶۹۵
جدید	۱۰۶	۰/۵۷۲۳	۰/۶۵۰۲۰	۰/۰۶۳۱۵
قدیم	۱۹۴	۰/۲۷۴۹	۰/۷۹۸۶۹	۰/۰۵۷۳۴
جدید	۱۰۶	۱/۱۶۹۸	۰/۷۶۰۴۶	۰/۰۷۳۸۶
قدیم	۱۹۴	۰/۳۰۹۳	۰/۸۴۰۸۱	۰/۰۶۰۳۷
جدید	۱۰۶	۱/۱۶۵۱	۰/۸۵۵۵۷	۰/۰۸۳۱۰
قدیم	۱۹۴	۰/۱۷۷۸	۰/۹۶۲۰۱	۰/۰۶۹۰۷
جدید	۱۰۶	-۰/۴۰۰۹	۱/۱۰۷۱۶	۰/۱۰۷۵۴
قدیم	۱۹۴	-۰/۰۷۵۶	۰/۸۴۲۸۷	۰/۰۶۰۵۱
جدید	۱۰۶	۰/۶۸۸۷	۰/۶۷۳۴۱	۰/۰۶۵۴۱
قدیم	۱۹۴	-۰/۰۳۶۱	۱/۳۸۲۲۵	۰/۰۹۹۲۴
جدید	۱۰۶	۰/۰۲۸۳	۱/۲۲۲۴۷	۰/۱۱۸۷۴
قدیم	۱۹۴	۰/۲۳۲۰	۱/۳۲۸۳۷	۰/۰۹۵۳۷
جدید	۱۰۶	۱/۰۷۵۵	۰/۸۵۸۵۵	۰/۰۸۳۳۹
قدیم	۱۹۴	۰/۱۲۰۳	۰/۷۶۵۸۳	۰/۰۵۴۹۸
جدید	۱۰۶	۰/۳۸۰۵	۰/۵۳۹۳۳	۰/۰۵۲۳۸
قدیم	۱۹۴	-۰/۱۲۸۹	۱/۰۵۷۳۷	۰/۰۷۵۹۱
جدید	۱۰۶	۰/۳۴۹۱	۱/۲۲۸۹۶	۰/۱۱۹۳۷
قدیم	۱۹۴	-۰/۳۷۶۳	۰/۷۷۲۴۴	۰/۰۵۵۴۶
جدید	۱۰۶	۰/۴۴۸۱	۰/۸۲۸۵۹	۰/۰۸۰۴۸

منبع: نگارنده- بر پایه داده‌های پژوهش.

از طریق جدول ۷ براحتی می‌توانیم مقایسه کیفیت‌های مورد سنجش را در ساکنین بافت‌های قدیم و جدید مورد بررسی قرار دهیم. ستون میانگین برای هر متغیر به تفکیک پاسخگویان مشخص شده و بطور مثال همانطور که مشاهده می‌شود، میانگین نمره مسئولیت‌پذیری شهروندان در بافت جدید بالاتر از میانگین نمره حاصل از پاسخ‌دهندگان در بافت قدیم محاسبه شده است. این روند را می‌توانیم برای تمامی ده متغیر پژوهش بررسی نماییم.

در جدول شماره ۸ که خروجی اصلی آزمون است، ستون‌های معنی‌داری، آماره t و معنی‌داری دو طرفه از اهمیت زیاد قابل قرائت برخوردار خواهند بود. به این ترتیب که ابتدا به ستون معنی‌داری نگاه می‌شود، در صورتیکه متغیر مورد بررسی سطحی از معنی‌داری را نشان داده بود، در ستون آماره t عدد دوم روایت می‌گردد و بالعکس.

جدول شماره ۸- آزمون T دو نمونه مستقل تحت نرم افزار SPSS 2016- مقایسه فرض برابری واریانس ها

آزمون لون برای برابری واریانس ها		آزمون t برای برابری میانه ها			
آماره F	معنی داری	آماره t	df	معنی داری دوطرفه	
۰/۱۴۲	۰/۷۰۷	-۹/۱۹۰	۲۹۸	۰/۰۰	فرض واریانس های برابر
		-۹/۱۷۳	۲۱۴/۸۶۸	۰/۰۰	عدم فرض برابری واریانسها
۷/۵۹۹	۰/۰۰۶	-۱/۷۷۵	۲۹۸	۰/۷۷	فرض واریانس های برابر
		-۱/۸۸۱	۲۵۳/۸۸۷	۰/۰۶۱	عدم فرض برابری واریانسها
۱/۳۸۶	۰/۲۴۰	-۹/۴۴۳	۲۹۸	۰/۰۰	فرض واریانس های برابر
		-۹/۵۷۰	۲۲۵/۲۰۵	۰/۰۰	عدم فرض برابری واریانسها
۰/۲۰۸	۰/۶۴۸	-۸/۳۷۵	۲۹۸	۰/۰۰	فرض واریانس های برابر
		-۸/۳۳۲	۲۱۲/۸۱۴	۰/۰۰	عدم فرض برابری واریانسها
۳/۲۴۰	۰/۰۷۳	۴/۷۱۹	۲۹۸	۰/۰۰	فرض واریانس های برابر
		۴/۵۲۹	۱۹۱/۷۴۵	۰/۰۰	عدم فرض برابری واریانسها
۱۰/۳۴۷	۰/۰۰۱	-۸/۰۳۷	۲۹۸	۰/۰۰	فرض واریانس های برابر
		-۸/۵۷۷	۲۵۸/۶۰۶	۰/۰۰	عدم فرض برابری واریانسها
۸/۴۹۱	۰/۰۰۴	-۰/۴۰۱	۲۹۸	۰/۶۸۸	فرض واریانس های برابر
		-۰/۴۱۶	۲۳۹/۳۸۳	۰/۶۷۸	عدم فرض برابری واریانسها
۵۸/۷۸۴	۰/۰۰	-۵/۸۹۷	۲۹۸	۰/۰۰	فرض واریانس های برابر
		-۶/۶۵۸	۲۸۹/۶۸۷	۰/۰۰	عدم فرض برابری واریانسها
۲۲/۹۴۵	۰/۰۰	-۳/۱۰۲	۲۹۸	۰/۰۰۲	فرض واریانس های برابر
		-۳/۴۲۷	۲۷۹/۳۴۲	۰/۰۰۱	عدم فرض برابری واریانسها
۳/۷۷۵	۰/۰۵۳	-۳/۵۳۰	۲۹۸	۰/۰۰	فرض واریانس های برابر
		-۳/۳۷۸	۱۹۰/۱۸۸	۰/۰۰۱	عدم فرض برابری واریانسها
۱/۱۵۵	۰/۲۸۳	-۸/۶۱۱	۲۹۸	۰/۰۰	فرض واریانس های برابر
		-۸/۴۳۵	۲۰۳/۴۳۷	۰/۰۰	عدم فرض برابری واریانسها

منبع: خروجی تحلیل توسط نرم افزار SPSS 2016- (برخی ستون ها حذف شده اند).

تا این مرحله فرضیه های مورد نظر تحقیق حاضر مورد بررسی و احیاناً رد یا تأیید قرار گرفته است (در این خصوص در بخش یافته ها بصورت تفصیلی بحث خواهیم کرد). اما ممکن است این سوال مطرح گردد که آیا مسئولیت پذیری ارتباطی با مدت سکونت افراد در محل دارد یا خیر؟ بطور معمول تصور می شود احتمالاً با افزایش سابقه سکونت افراد در یک بافت، میزان مسئولیت پذیری ایشان در قبال یک بافت افزایش یابد.

در این پژوهش متغیر مسئولیت پذیری، پیرو چندین متغیر دیگر قرار گرفته است و نمی توان به ارتباط مستقیم مسئولیت پذیری و مدت سکونت اعتماد کرد. به همین جهت در کنار متغیر مسئولیت پذیری، متغیر دیگر تحقیق شده شامل حس تعلق به مکان نیز به آزمون گذاشته شده است تا بهتر بتوانیم در این خصوص اظهار نظر داشته باشیم. آزمون تحلیل

واریانس یک راهه (ANOVA) در توزیع نمونه‌های نرمال بخوبی می‌تواند نمره یک متغیر را در گروه‌های زیاد (بیش از دو گروه^۱) مورد سنجش قرار دهد. جداول زیر مراحل تحلیل واریانس یک راهه را نشان می‌دهند.

جدول شماره ۹- آزمون تحلیل واریانس یک راهه (ANOVA) تحت نرم افزار SPSS 2016

معنی داری	آماره F	مربع میانه	df	جمع مربعات		
۰/۰۰۰	۲/۱۴۴	۰/۴۰۰	۴۲	۱۶/۷۹۵	بین گروه ها	مسئولیت
		۰/۱۸۷	۲۵۷	۴۷/۹۳۷	داخل گروه ها	پذیری
			۲۹۹	۶۴/۷۳۲	کلی	
۰/۰۸۶	۱/۳۴۷	۱/۱۳۲	۴۲	۴۷/۵۴۳	بین گروه ها	حس تعلق به
		۰/۸۴۰	۲۵۷	۲۱۵/۹۶۶	داخل گروه ها	مکان
			۲۹۹	۲۶۳/۵۰۹	کلی	

منبع: خروجی تحلیل توسط نرم افزار SPSS 2016.

همانطور که جدول ۹ در ستون‌های معنی‌داری و آماره F نشان می‌دهد، اگرچه مابین گروه‌های تشکیل شده براساس مدت سکونت افراد در هر بافت و میزان مسئولیت‌پذیری ارتباط معنی‌داری وجود دارد، اما این ارتباط در مورد حس تعلق به مکان نبوده و می‌تواند ناشی از ارتباطات دیگر متغیرها با متغیر مسئولیت‌پذیری باشد. عبارت دیگر می‌توانیم عنوان کنیم با افزایش یا کاهش مدت سکونت افراد در بافت شهری، میزان مسئولیت‌پذیری شهروندان افزایش یا کاهش خواهد یافت اما این گفته در خصوص میزان حس تعلق ایشان به محیط قابل تعمیم نیست.

یکی از مهمترین فرضیه‌های پژوهش حاضر، وجود رابطه همبستگی مابین متغیر وابسته مسئولیت‌پذیری و ۱۰ مورد متغیرهای مستقل بیان شده بود. برای آزمون همبستگی و احیاناً شدت این مؤلفه، آزمون ضریب همبستگی گشتاوری پیرسون (باتوجه به پارامتریک بودن داده‌ها) انتخاب مناسبی خواهد بود. در رابطه با عدد شدت همبستگی می‌توان گفت، این نتیجه عددی مابین +۱ تا -۱ خواهد بود و نیل نتیجه به سمت +۱ نشانگر قوی‌تر بودن رابطه مستقیم، به این معنی است که با افزایش یک متغیر، متغیر دوم افزایش خواهد یافت. همچنین نیل نتیجه به سمت -۱ متناظراً نشان دهنده رابطه معکوس قوی‌تر خواهد بود؛ به این معنی که با افزایش متغیر پایه، متغیر پیرو روند کاهشی نشان خواهد داد. در مجموع می‌توانیم برای تحلیل شدت همبستگی از جدول شماره ۱۰ استفاده کنیم.

جدول شماره ۱۰- شیوه تفسیر شدت رابطه در همبستگی پیرسون

تفسیر	شدت رابطه
رابطه بسیار قوی	۰/۸ تا ۱
رابطه قوی	۰/۶ تا ۰/۸

^۱ - اگر دو گروه داشته باشیم، آزمون ANOVA و INDEPENDENT T-Test مشابه هم عمل خواهند کرد و می‌توانیم از هر مورد به دلخواه استفاده کنیم.

رابطه متوسط	۰/۴ تا ۰/۶
رابطه کم (یا ضعیف)	۰/۴ تا ۰/۲
فقدان رابطه یا رابطه ناچیز	صفر تا ۰/۲

منبع: میلر، ۱۳۸۰: ۲۹۹

جدول ۱۱ خروجی آزمون همبستگی پیرسون را نشان می دهد.

جدول شماره ۱۱- تحلیل میزان همبستگی متغیرهای پژوهش

مسئولیت پذیری	اخلاق مداری	مشارکت مدنی	حس تعلق به مکان	احترام به سالمندان	آموزندگی محیطی	مدیریت شهری	وظیفه شناسی	حقوق شهروندی	طرح های توسعه	حقوق همسایگان
همبستگی	۱									
معنی داری										
همبستگی	۰/۳۹۸	۱								
معنی داری	۰/۰۰									
همبستگی	۰/۵۷۴	۰/۴۳۲	۱							
معنی داری	۰/۰۰	۰/۰۰								
همبستگی	۰/۵۱۸	۰/۰۷۳	۰/۲۶۱	۱						
معنی داری	۰/۰۰	۰/۲۰۹	۰/۰۰							
همبستگی	۰/۱۲۹	-۰/۰۸۸	-۰/۱۷۱	۰/۰۲۷	۱					
معنی داری	۰/۰۲۶	۰/۱۲۷	۰/۰۰۳	۰/۶۴۴						
همبستگی	۰/۵۸۷	۰/۱۰۴	۰/۳۵۳	-۰/۰۸۷	۱					
معنی داری	۰/۰۰	۰/۰۷۲	۰/۰۰	۰/۱۳۴						
همبستگی	۰/۴۴۶	۰/۱۱۴	۰/۰۷۳	۰/۰۳۶	-۰/۰۴۶	۱				
معنی داری	۰/۰۰	۰/۰۴۸	۰/۲۱۰	۰/۵۳۳	۰/۰۰۱					
همبستگی	۰/۶۳۷	۰/۲۰۴	۰/۳۰۸	۰/۲۲۳	-۰/۰۱۲	۰/۱۸۸	۱			
معنی داری	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۸۳۴	۰/۰۰	۰/۰۰۱				
همبستگی	۰/۳۶۰	۰/۰۴۰	۰/۰۴۷	۰/۱۴۸	-۰/۰۱۱	۰/۱۱۲	۰/۲۱۳	۱		
معنی داری	۰/۰۰	۰/۴۹۳	۰/۴۱۹	۰/۰۱۰	۰/۸۴۷	۰/۰۵۳	۰/۵۸۵	۰/۰۰		
همبستگی	۰/۵۲۸	۰/۰۶۵	۰/۲۸۵	۰/۱۶۳	-۰/۰۶۹	۰/۲۵۲	۰/۱۰۹	۰/۲۳۶	۱	
معنی داری	۰/۰۰	۰/۲۵۹	۰/۰۰	۰/۰۰۵	۰/۲۳۵	۰/۰۰	۰/۰۶۰	۰/۰۰۹	۰/۱۵۲	
همبستگی	۰/۵۲۸	۰/۱۶۳	۰/۲۸۵	۰/۲۵۱	-۰/۰۲۳	۰/۲۹۹	۰/۰۶۷	۰/۲۱۹	۰/۲۱۸	۱
معنی داری	۰/۰۰	۰/۰۰۵	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۶۹۶	۰/۰۰	۰/۲۴۴	۰/۰۰	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱

منبع: خروجی تحلیل توسط نرم افزار SPSS 2016

البته موضوع واجد اهمیت این است که جدول فوق برای مجموع داده ها بصورت کلی سنجش شده است و صحیح تر این است که بتوانیم داده ها را در دو گروه ساکنین بافت قدیم و ساکنین بافت جدید مورد تحلیل قرار دهیم. به هر تقدیر سطر اول جدول فوق نشان می دهد تمامی متغیرهای مستقل رابطه معناداری با متغیر وابسته مسئولیت پذیری نشان داده اند و این به معنی وجود همبستگی مابین این متغیرها و میزان مسئولیت پذیری است. چنان که اعداد جدول نشان می دهند،

بیشترین شدت رابطه با مسئولیت‌پذیری متعلق به متغیر وظیفه‌شناسی گزارش شده است و حاکی از این است که با افزایش میزان وظیفه‌شناسی افراد، با قطعیت زیادی این شهروندان، مسئولیت‌پذیری بیشتری نشان خواهند داد. در این جدول متقابلاً کمترین میزان نقش در مسئولیت‌پذیری، مربوط به متغیر احترام به سالمندان گزارش شده است. در مورد همبستگی‌های درونی متغیرهای مختلف در بخش یافته‌ها بیشتر صحبت خواهیم کرد.

اکنون با دانستن معنی‌داری ارتباط مابین متغیرها و با پیش‌فرض‌های نرمال بودن توزیع داده‌ها در هر کد سکونتی و نیز پیش‌فرض خطی بودن رابطه متغیرهای مستقل با متغیر وابسته، می‌توانیم معادله خط برازش توزیع داده‌ها را جستجو و از آن طریق نسبت به پیش‌بینی داده‌های بعدی اقدام کنیم. تحلیل رگرسیون خطی یکی از پیچیده‌ترین و پرکاربردترین تحلیل‌ها در رشته‌های مختلف دانش است. این تحلیل که از خانواده آزمون‌های همبستگی محسوب می‌گردد بیشتر بمنظور پیش‌بینی اثر یک یا چند متغیر روی متغیر پیرو مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این پژوهش سعی داشتیم میزان مسئولیت‌پذیری را از طریق متغیرهای مستقل دیگر سنجش کنیم؛ بنابراین تحلیل رگرسیون خطی چندمتغیره در دستیابی به این هدف مفید خواهد بود. باتوجه به پیش‌شرط‌های خاص برای استفاده از تحلیل رگرسیون خطی، در این تحلیل با متد ورود همزمان، متغیر وابسته مسئولیت‌پذیری و سه متغیر مستقلی که بیشترین همبستگی را با آن دارند (وظیفه‌شناسی، آموزش، مشارکت) وارد مدل گردیدند. جداول شماره ۱۲ تا ۱۵ مراحل انجام این آزمون را نشان می‌دهند.

جدول شماره ۱۲- خلاصه مدل پژوهش برای معادله رگرسیون خطی مرتبط با چهار متغیر منتخب

مدل	R		R ² اصلاح شده
	بافت قدیم (انتخابی)	قدیم (انتخاب نشده)	
۱	۰/۷۴۸ ^a	۰/۷۹۳	۰/۵۵۳

a ضریب پیش‌بین: (عدد ثابت)، متغیر وظیفه‌شناسی، آموزندگی محیطی، مشارکت مدنی برای متغیر وابسته مسئولیت‌پذیری.

جدول شماره ۱۳- عدد ثابت و ضرایب متغیرهای مستقل در معادله رگرسیون خطی

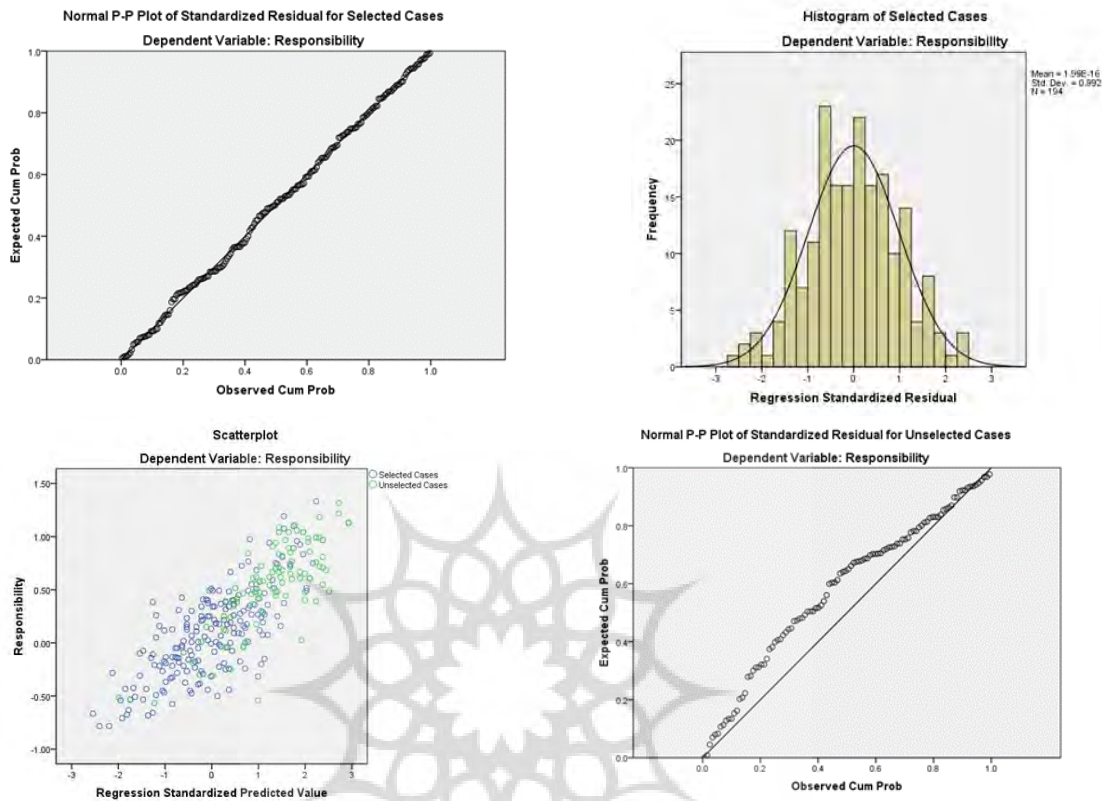
مدل	سطح معنی‌داری	t	ضرایب استاندارد	
			شده	ضرایب استاندارد نشده
(عدد ثابت)	۰/۱۱۷	۱/۵۷۴	ضریب بتا	B
مشارکت مدنی	۰/۰۰	۵/۱۰۳	خطای استاندارد	۰/۰۲۱
آموزندگی محیطی	۰/۰۰	۸/۱۲۸	خطای استاندارد	۰/۰۲۵
وظیفه‌شناسی	۰/۰۰	۱۰/۶۱۹	خطای استاندارد	۰/۰۲۴
			خطای استاندارد	۰/۱۶۰

* ضرایب برای داده‌های بافت قدیم و متغیر وابسته مسئولیت‌پذیری محاسبه شده است. منبع: نگارندگان- بر پایه تحلیل رگرسیون خطی تحت نرم افزار SPSS

تصاویر شماره ۲ تا ۵ نمودارهای مرتبط با توزیع و پراکندگی داده‌ها در بافت قدیم شهر کازرون و همچنین پراکنش یافته‌ها پیرامون خط برگشت حاصل هستند. به کمک این نمودارها، دامنه حدودی پراکندگی داده‌ها در آینده را می‌توان

پیش‌بینی نمود. مجدد تأکید می‌گردد این معادلات فقط برای سه متغیر مستقل با بیشترین همبستگی نسبت به متغیر وابسته مسئولیت‌پذیری محاسبه گردیده‌اند.

تصاویر شماره ۲ تا ۵- پراکندگی داده‌های مشاهده شده و پیش‌بینی شده برای بافت فرسوده شهر کازرون

تصاویر و جداول فوق‌الذکر مربوط به محاسبات رگرسیونی در ساکنین بافت فرسوده بوده است و باتوجه به مدل ارائه شده، می‌توانیم معادله خطی ارتباط مسئولیت‌پذیری با سه متغیر مستقل منتخب را در بافت قدیم بصورت زیر بیان کنیم:

$$\text{Responsibility} = 0.128\text{CP} + 0.191\text{ED} + 0.160\text{DK}$$

جداول نشان می‌دهند که این سه متغیر مستقل مجموعاً خواهند توانست بیش از ۵۵٪ تغییرات متغیر وابسته را طبق معادله فوق پیش‌بینی نمایند. معادله فوق باتوجه به عدم معنی‌داری ۰/۱۱۷ بیان شده در جدول ضرایب و ثابت‌ها، فاقد عدد ثابت خواهد بود. جداول و نمودارهای زیر تحلیل خواسته شده براساس گروه ساکنین بافت جدید را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۱۴- خلاصه مدل پژوهش برای معادله رگرسیون خطی مرتبط با چهار متغیر منتخب

مدل	R		R ² اصلاح شده
	بافت جدید (انتخابی)	جدید (انتخاب نشده)	
۱	۰/۸۰۵ ^a	۰/۷۲۴	۰/۶۴۸

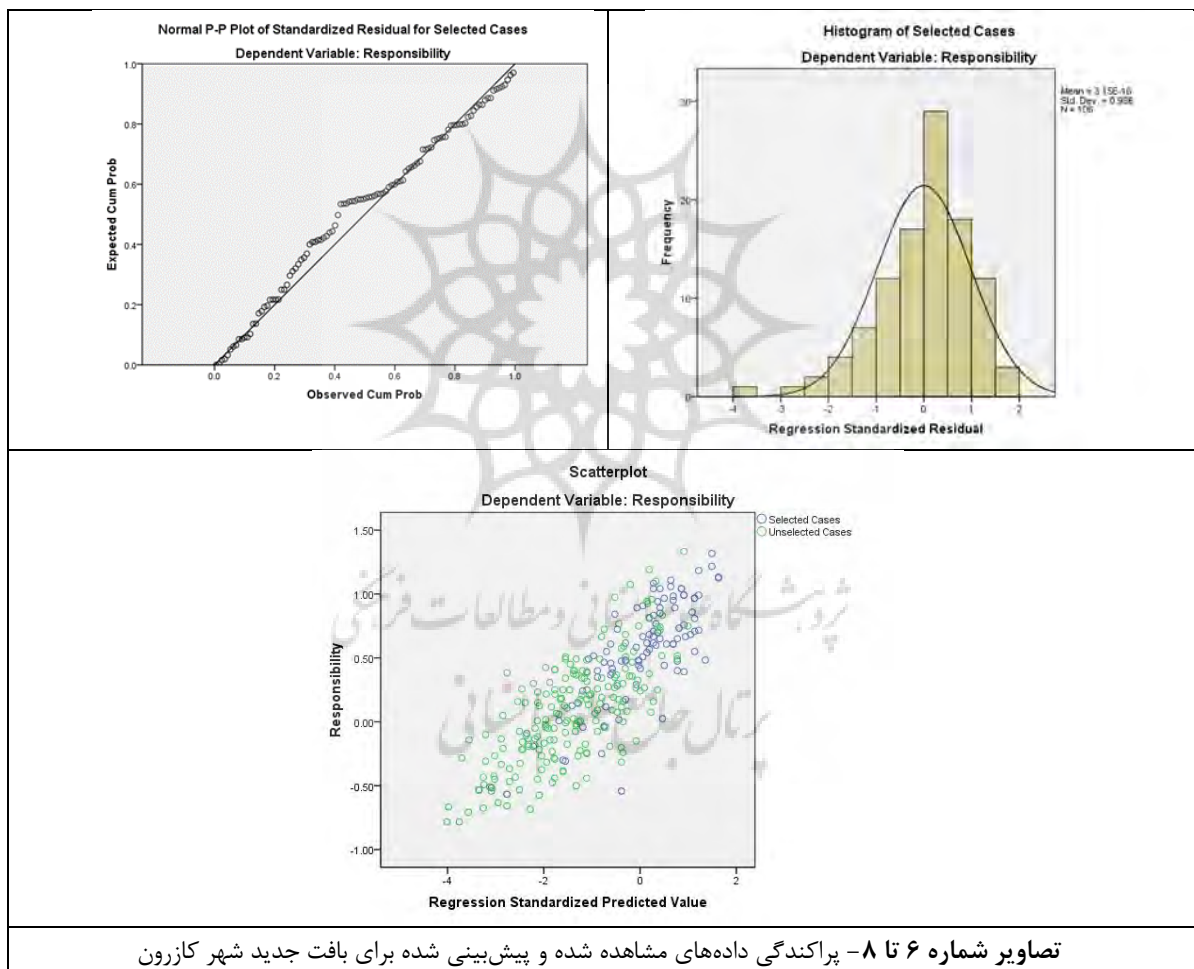
a ضریب پیش‌بین: (عدد ثابت)، متغیر وظیفه‌سناسی، آموزندگی محیطی، مشارکت مدنی برای متغیر وابسته مسئولیت-

پذیری

جدول شماره ۱۵- عدد ثابت و ضرایب متغیرهای مستقل در معادله رگرسیون خطی

مدل	سطح معنی داری	t	ضرایب استاندارد	
			شده	ضرایب استاندارد نشده
(عدد ثابت)	۰/۷۸۰	-۰/۲۸۰	خطای استاندارد	B
مشارکت مدنی	۰/۰۰	۶/۰۸۲	ضریب بتا	۰/۲۲۲
آموزندگی محیطی	۰/۰۰۲	۳/۱۵۵		۰/۱۳۶
وظیفه شناسی	۰/۰۰	۶/۰۶۳		۰/۱۹۳

* ضرایب برای داده‌های بافت جدید و متغیر وابسته مسئولیت‌پذیری محاسبه شده است. منبع: نگارندگان- بر پایه تحلیل رگرسیون خطی تحت نرم افزار SPSS.

سه متغیر منتخب در بافت جدید مجموعاً بیش از ۶۳٪ تغییرات متغیر وابسته را رصد خواهند کرد و معادله خطی

$$Re = 0.222CP + 0.136ED + 0.193DK$$

پیش‌بینی کننده داده‌ها بصورت زیر خواهد بود.

همان گونه که مقایسه میانگین داده‌های نمونه در بافت قدیم و جدید (جدول ۷) نشان می‌دهد، با برتری عدد ۰/۵۴۷ نسبت به ۰/۰۹۱ می‌توانیم مدعی باشیم در مجموع پژوهش حاضر نشان داد متوسط میزان مسئولیت‌پذیری در ساکنین بافت‌های جدید شهری بیشتر از ساکنین بافت فرسوده کازرون بوده است. اگرچه همبستگی متغیرهای مستقل متعدد با میزان مسئولیت‌پذیری در بافت (جدول شماره ۱۱)، بطور قطع نمی‌توان در خصوص چرایی این یافته اظهار نظر نمود، اما تحلیل‌ها معنی‌داری تفاوت میان میزان مسئولیت‌پذیری ساکنین دو بافت را تأیید می‌کنند و به این ترتیب فرضیه اول تحقیق مورد اثبات قرار می‌گیرد. ممکن است کیفیت‌های محیطی، کالبدی و ... در بافت جدید شهری در این پاسخگویی بهتر مؤثر باشند. چنین ادعاهایی می‌تواند خود فرضیه‌هایی برای تحقیقات آتی قرار گیرند.

بررسی میزان همبستگی مابین متغیرهای مختلف مورد پژوهش در قالب سطور ابتدایی جدول شماره ۱۱ نشان داد متغیرهای وظیفه‌شناسی، آموزندگی محیطی و مشارکت مدنی به ترتیب بیشترین میزان تأثیرگذاری و همبستگی را روی مسئولیت‌پذیر شدن شهروندان نشان داده‌اند؛ بنابراین طبق یافته‌های پژوهش، فرضیه دوم تحقیق رد می‌گردد. در جامعه نمونه این تحقیق میانگین سابقه سکونت پرسش‌شوندگان در بافت قدیم کمی بیش از ۲۱ سال بوده و پاسخگویان بافت جدید بصورت میانگین حدود ۴ سال سابقه سکونت داشته‌اند. بلحاظ میزان تحصیلات در هر دو بافت شرایط حدوداً مشابه با غلبه نسبی سواد در بافت قدیم را شاهدیم البته این موضوع احتمالاً می‌تواند بدلیل میانگین سنی پایین‌تر پاسخگویان در بافت جدید باشد.

نتایج آزمون T تک نمونه‌ای مستقل نشان می‌دهد بجز متغیرهای «احترام به سالمندان»، «رضایت از مدیریت شهری» و «رعایت حقوق همسایگان» که میانگین منفی دارند، بقیه متغیرها با میانگین مثبت نشانگر حداقلی مطلوب از آن شاخص هستند. بنابراین الزامی است جهت ارتقاء و هدایت متغیرهای مذکور اقدامات فوری صورت پذیرد. همچنین میزان متغیر «حس تعلق» با عدد ۰/۶۱ بیشترین میانگین را در کل نمونه مطالعاتی دارد (اعم از بافت قدیم و جدید). انحراف معیار بالا در متغیرهای «احترام به سالمندان»، «مدیریت شهری»، «وظیفه‌شناسی» و «طرح‌های توسعه» نشان دهنده پراکنش نظر پاسخگویان در این خصوص بوده است.

خروجی آزمون T دو نمونه مستقل (جدول شماره ۷) در ستون میانه، بوضوح حاکی از تفاوت در میزان هریک از متغیرهای تحقیق در دو بافت قدیم و جدید است. میزان مسئولیت‌پذیری مشاهده شده برای ساکنین بافت قدیم ۰/۰۹ و برای ساکنین بافت جدید حدود ۰/۵ بوده و بنابراین ساکنین بافت جدید مسئولیت‌پذیری بیشتری را در مجموع نشان داده‌اند. میزان تقریباً یکسان میانه مرتبط با متغیر «اخلاق‌مداری و رعایت هنجارها» در دو بافت قدیم و جدید (جدول ۷)، باتوجه به انحراف معیار نسبتاً پایین کل نمونه ذیل این متغیر (جدول ۵) توجیه‌پذیر بوده و نشان می‌دهد در این خصوص تمامی ساکنین جدا از سکونت در بافت قدیم یا جدید، نظر نسبتاً مشابهی دارند. میزان بالاتر میانه مرتبط با متغیر «احترام به سالمندان» در بافت قدیم (۰/۱۷) بافت قدیم در مقابل ۰/۴- بافت جدید) احتمالاً باتوجه به بالاتر بودن میانگین سنی ساکنین این بافت منطقی به نظر می‌رسد. همچنین میانه ۰/۶۸ برای متغیر «آموزندگی محیطی» بافت جدید در مقابل ۰/۷- میانه این متغیر در بافت قدیم، حاکی از آموزنده‌تر بودن محیط در بافت جدید شهری است.

میزان «مشارکت مدنی» در بافت قدیم ۰/۲۷ و در بافت جدید با ۱/۱۷ نشانگر سلطه غالب میزان این متغیر در بافت جدید است. همچنین «احساس تعلق به مکان» در بافت جدید با میزان میانه ۱/۱۷ در مقابل ۰/۳ بافت قدیم نشانگر دلبستگی عمومی بیشتر ساکنین در بافت‌های جدید نسبت به محیط زندگی‌شان است. باتوجه به خروجی این جدول می‌توان جمع‌بندی کرد که در بافت جدید شهر کازرون، ساکنین هنجارهای اخلاقی را رعایت کرده و ازسویی در قیاس با ساکنین بافت قدیم، مشارکت مدنی بیشتری دارند؛ از سوی دیگر احساس تعلق بیشتری به مکان زندگی خود دارند. ساکنین بافت جدید کازرون محیط زندگی خود را آموزنده‌تر دانسته، به مدیریت شهری اعتماد بیشتری داشته، وظیفه‌شناس‌تر بوده، خود را در امور توسعه‌ای بیشتر مختار و صاحب اختیار می‌دانند. این گروه حساسیت بیشتری به طرح‌های

توسعه دارند و حقوق همسایگان خود را بیشتر رعایت می‌کنند. با جمع‌بندی موارد گفته شده می‌توان نتیجه گرفت ساکنین بافت جدید شهر کازرون مسئولیت‌پذیری شهروندی بیشتری را نسبت به بافت قدیم نشان می‌دهند. پس لزوم توجه، کنترل، هدایت و مدیریت مؤلفه‌های درونی شهروندان جهت حصول شهروند پاسخگو و مسئولیت‌پذیر محرز می‌نماید.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در جوامع شهروندی، همواره گروهی از افراد (عمدتاً مهاجرین)، نسبت به هویت جدید خود بیگانه هستند؛ سرنوشت خود را در گرو سرنوشت شهر ندانسته، احساس تعلق نسبت به محیط در آنها تبلور عینی نمی‌یابد و عمدتاً دلبستگی لازم برای مشارکت اجتماعی ندارند؛ این گروه همچون میهمانی موقتی، خود را پاسخگو به نیازهای محل اقامت بروز نمی‌دهند. در شهر کازرون، بعنوان یک شهر مهاجرپذیر، گروه‌های مختلف اجتماعی، در کنار یکدیگر هم بافت فرسوده و هم بافت جدید و میانی را مقصد خود قرار داده‌اند. در شهرهای در حال توسعه ای همچون کازرون، چنانچه شهروندان به عنوان کاربران محیط و شکل دهندگان به فضاهای شهری، خود را در قبال وقایع موجود در محیط پیرامونی مسئول ندانند، کیفیت‌های شهری به سرعت رو به تنزل گذاشته و در همین حین، خسارات زیادی برای وضع موجود و همچنین آینده شهر اتفاق خواهد افتاد. همواره شهروندان مسئول، با مطالبه‌گری و پاسخگویی متقابل خواهند توانست نقش مهمی در حفظ و حراست محیط و ارتقای هویت مکان ایفا نمایند.

عده‌ای از صاحب‌نظران معتقدند اعضای جامعه حساس به مسیر مجموعه در رسیدن به اهداف مشخص شده هستند. میزان دسترسی به اهداف موضوعی است که اعضای مسئولیت‌پذیر جامعه دغدغه‌ی آن را دارند؛ در چنین مجموعه‌ای همه‌ی اعضا تلاش می‌کنند تا نقاط قوت مجموعه را حفظ کنند (Stone, 1959). این مطالب با معیارهای «اخلاق مداری و رعایت هنجارها، مشارک مدنی، حس تعلق، احترام به سالمندان، آموزش، تعامل با مدیریت شهری، وظیفه‌شناسی، اختیار و حقوق شهروندی، اظهار نظر در خصوص طرح‌های توسعه و رعایت حقوق همسایگان» که از طریق روش تحقیق پژوهش حاضر کسب شد، همخوانی دارد.

می‌توان اقدامات هوشمندانه برای ارتقای هویت و کیفیت‌های محیطی، طراحی محیط آموزنده، ایجاد راهکارهای جذب و ترغیب مشارکت شهروندی، چیدمان سازوکاری که شهروندان حقوق خود را بخوبی شناخته و آنرا دست یافته مشاهده کنند، لزوم یکپارچگی و نزدیکی هرچه بیشتر مدیریت شهری به شهروندان، فرهنگ‌سازی در راستای احترام به سالمندان، تشویق وظیفه‌شناسی شهروندان، تشویق رعایت حقوق همسایگان و تلاش برای افزایش نقش فعال شهروندان در طرح‌های توسعه، استراتژیهای مناسبی برای ارتقای مسئولیت‌پذیری شهروندی در بافت‌های شهری خواهند بود که مدیریت شهری می‌تواند با تلاش در اتخاذ این استراتژی‌ها، از مزایای بیشتر مسئولیت‌پذیری شهروندی بهره ببرد.

خروجی تحلیل داده‌های این پژوهش اگرچه حاکی از تعمیم‌پذیری پرسشنامه تحقیق و متغیرهای مستقل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری به شهرهای مشابه است؛ اما یافته‌های جداول تحلیلی (جدول شماره ۷) نشان می‌دهد باتوجه به پراکندگی داده‌ها و انحراف معیار بالا در برخی شاخص‌ها و همچنین میزان امتیاز نزدیک در دو نمونه مربوط به پژوهش، احتمالاً متغیرهای مداخله‌گر شناسایی نشده‌ای روی مسئولیت‌پذیری مشاهده شده در شهروندان مؤثر بوده است. بنابراین می‌توان گفت فعل و انفعالات مربوط به مسائل اجتماعی شهروندی از قبیل مسئولیت‌پذیری شهروندان به قدری پیچیده و درهم تنیده است که به روشنی نمی‌توان معیارهای قابل تعمیم به کلیه شهرها را شناسایی کرد، یا نتایج را به سایر شهرها تسری بخشید.

همانگونه که در بخش یافته‌های پژوهش بیان گردید، لزوم نوسازی بافت قدیم به دلایل متعدد، محرز است و توصیه می‌گردد در راستای توسعه شهری کازرون، نوسازی و بهره‌برداری از اراضی قبلاً توسعه یافته شهری، بعنوان یک گزینه جدی مطرح باشد. درخصوص بافت قدیم شهری، آسیب‌شناسی و ریشه‌یابی علل امتیاز کمتر مشاهده شده در برخی متغیرها همچون آموزندگی محیطی، مشارکت مدنی، احساس تعلق به مکان، اعتماد به مدیریت شهری، وظیفه‌شناسی و احساس اختیار در امور توسعه شهری، زمینه مناسبی برای پژوهش‌های آتی مرتبط با موضوع خواهد بود.

در پایان نویسندگان بر خود لازم می‌دانند از راهنمایی‌ها و همکاری علمی دکتر فرزانه سفلائی (استادیار دانشگاه ایالتی وان‌اوتنا، نیویورک)، دکتر آیدا اسلامی افروز (پژوهشگر گروه مطالعات محیطی، دانشگاه آدلاید، استرالیا) و دکتر نینا اسدپور (گروه برنامه‌ریزی و طراحی شهری، دانشگاه سوئینبرگ، استرالیا)، سپاسگزاری نمایند.

منابع و مأخذ

- انصاری، مجتبی و کوروش مؤمنی (۱۳۸۹): بررسی نقش عوامل محیطی بر رفتار انسان، فصلنامه گزارش ۶۷-۶۶. رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۶): توسعه و تضاد؛ دانشگاه شهید بهشتی، تهران
- رسول‌پور، هژیر و کاظمی، مهروش (۱۳۹۳). بررسی نقش محیط ساخته شده بر رفتار و روان انسان معاصر: با تأکید بر طراحی شهری فردا، اولین همایش ملی در جستجوی شهر فردا «واکاوی مفاهیم و مصادیق در شهر اسلامی-ایرانی»، تهران. <https://civilica.com/doc/348526>
- زارع شاه‌آبادی، اکبر؛ بنیاد، لیلی؛ کامیارفرد، فاطمه (۱۳۹۷). بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مرتبط با احساس نابرابری اجتماعی در شهر کازرون. *مطالعات جامعه‌شناختی شهری*، سال هشتم، شماره ۲۷، ۱۴۶-۱۲۵.
- سلیمی‌سبحان، محمدرضا؛ ابراهیم‌زاده، عیسی؛ منصوری، کامران (۱۳۹۸). بررسی و تحلیل شاخص‌های راهبرد توسعه شهری (CDS) مطالعه موردی: شهر کازرون. *فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، دوره ۱۴، ۲(۴۷)، ۴۴۰-۴۲۷.
- شمس‌الدینی، علی؛ امینی، زهرا؛ پیروزی، الناز؛ رضایی، مریم (۱۳۹۵). برنامه‌ریزی راهبردی توسعه‌ی گردشگری در شهرستان کازرون با استفاده از تکنیک‌های سوات و باتلر. *نشریه آمایش جغرافیایی فضا*، دوره ۶، شماره ۲۲، ۴۲-۲۵.
- صاحبی، علی؛ زالی زاده، محسن؛ زالی زاده، مسعود (۱۳۹۴). تئوری انتخاب: رویکردی در جهت مسئولیت‌پذیری و تعهد اجتماعی. *مجله رویش روانشناسی*، سال چهارم، ۲(۱۱)، ۱۳۴-۱۱۳.
- کامروا، سیدمحمدعلی (۱۳۸۴). *مقدمه‌ای بر شهرسازی معاصر ایران*. چاپ اول، موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
- محمدی، جمال؛ شفقی، سیروس؛ نوری، محمد (۱۳۹۳). تحلیل ساختار فضایی-کالبدی بافت فرسوده شهری با رویکرد نوسازی و بهسازی (مطالعه موردی: بافت فرسوده شهر دوگنبدان). *برنامه ریزی فضایی*، ۴(۲)، ۱۰۵-۱۲۸.
- مولادوست، کیومرث؛ شاه‌امیری، ربابه؛ بهادر، حسین (۱۳۹۶). ایجاد و توسعه‌ی گردشگری چوگان بر مبنای گردشگری رویداد، مطالعه‌ی موردی تنگه چوگان کازرون. *نشریه میراث و گردشگری*، دوره ۲، شماره ۸، ۵۲-۳۷.
- Albert John & Faisal Qadeer & Gulnaz Shahzadi & Fu Jia 2019. Getting paid to be good: How and when employees respond to corporate social responsibility? *Journal of Cleaner Production*. Volume 215, 1 April 2019, Pages 784-795. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.01.074> Get rights and content
- Ansari, M.; Momeni, K. (2009) Investigating the role of environmental factors on human behavior, *Report Quarterly*, 66-67. [in Persian]

Bavik Ali 2019. Corporate social responsibility and service-oriented citizenship behavior: A test of dual explanatory paths. *International Journal of Hospitality Management*. Volume 80, July 2019, Pages 173-182. Elsevier Press.
<https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2018.11.014>Get rights and content

Britzman, Deborah P. (2007) Teacher education as uneven development: Toward a psychology of uncertainty. *International Journal of Leadership in Education* 10(1):1-12
 DOI:10.1080/13603120600934079

Brown M. K. 2014 Spaces of play, spaces of responsibility: Creating dichotomous geographies of outdoor citizenship. *Geoforum*. Volume 55, August 2014, Pages 22-32.
<https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2014.05.002>Get rights and content

Core Module 21- Rights and Responsibilities of Citizens Foundation Part: Responsibilities and the Rule of Law. Available in:
https://www.edb.gov.hk/attachment/en/.../kla/.../module_21_Eng_July_2014.pdf or
https://www.edb.gov.hk/attachment/en/curriculum-development/kla/pshe/references-and-resources/life-and-society/module_21_Eng_July_2014.pdf

Dey, Eric L. and Barnhardt, C. L. and Antonaros, M. and Ott, M. C. and Holsapple M. A. (2009) *Civic Responsibility: What Is the Campus Climate for Learning?* the Association of American Colleges and Universities press. ISBN: 978-0-911696-03-5

Gehl, J. (2017) *Life Between Buildings: Using Public Space*. Island Press.

Gewang et.al 2017. Exploring the impact of megaproject environmental responsibility on organizational citizenship behaviors for the environment: A social identity perspective. *International Journal of Project Management*, Volume 35, Issue 7, October 2017, Pages 1402-1414. <https://doi.org/10.1016/j.ijproman.2017.04.008>Get rights and content

Hemmett D. & A.Staeheli L. 2011. Respect and responsibility: Teaching citizenship in South African high schools. *International Journal of Educational Development*. Volume 31, Issue 3, May 2011, Pages 269-276.
<https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2010.06.011>Get rights and content

Hilburn, J. and Maguth, B. (2015) *The State of Global Education. Learning with the world and its people*. New York, NY: Taylor and Francis. 218 pages. ISBN-10: 0415721679

Hillier, B & .Hanson, J. (2014). *The Social Logic of Space*. Cambridge University Press.

Ian Bentley, Sue McGlynn, Graham Smith, Alan Alcock, Paul Murrain (2013). *Responsive Environments*. Routledge.

Janoski, Thomas (1998) *Citizenship and civil society: a framework of rights and obligations in liberal, traditional, and social democratic regimes*. New York: Cambridge University Press.

John A. and Qadeer F. and Shahzadi G. and Jia F. 2019, Getting paid to be good: How and when employees respond to corporate social responsibility? *Journal of Cleaner Production*, Vol. 215, pp. 784-795. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.01.074>Get rights and content

Thomas Janoski and Sara Compion 2015, *Citizenship, Sociological Aspects of*. This article is a revision of the previous article by P. Birnbaum, volume 3, pp. 1860–1862,

2001, Elsevier Ltd. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2nd edition, Volume 3. <http://dx.doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.32015-3>

Kamrava, M. A. (2005) Introduction to Contemporary Iranian Urbanism. Tehran University Press, Tehran. [in Persian]

Kenyon Elizabeth (2018). Troubled belonging: Lived experience and the responsibility of Citizenship. The Journal of Social Studies Research. Available online 19 February 2018. Elsevier Press

Lang, J. T. (1987). *Creating Architectural Theory: The Role of the Behavioral Sciences in Environmental Design*. Van Nostrand Reinhold Company.

Lang, J. (1994) *Urban Design: The American Experience* John Wiley & Sons

Lina Kim & Yinyoung Rhou & Muzaffer Uysal & Nakyung Kwon 2017.

Discussion paper. An examination of the links between corporate social responsibility (CSR) and its internal consequences. International Journal of Hospitality Management. Volume 61, February 2017, Pages 26-34. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2016.10.011> Get rights and content

Lister, Ruth (2010) Understanding theories and concepts in social policy. First published in great Britain by The Policy Press, University of Bristol. ISBN: 978-1861347930

Madani-Pour, A. (1996). *Design of Urban Space: An Inquiry into a Socio-Spatial Process* Wiley.

Marija petrovic-Randelovic, Tatijana Stevanovic, Maja Ivanovic-Dukic 2014, Impact of corporate Social Responsibility on the competitiveness of multinational corporations. The Economies of Bulkan and Eastern Europe Countries in the changed world, EBEEC 2014, Nis, Serbia. Procedia Economics and Finance 19 (2015) 332-341

Mohammadi, J. and Shafaghi, C. and Nouri, M. (2013) Spatial-Physical Structural Analysis of Distressed Urban area with Renovation and Improvement Approach, Case Study: Distressed Fabric of Dogonbadan City. *Journal of Spatial Planning (Geography)*, No. 2, vol 13, 128-105. [in Persian]

Muoladoost, K.; Shah Amiri, R.; Bahadur, H. (2016). Creation and development of polo tourism based on event tourism, a case study of Kazeroon Polo Gorge. *Journal of Heritage and Tourism*, Volume 2, Number 8, 37-52. [in Persian]

Newman, O. (1997) *Creating Defensible Space*. DIANE Publishing.

Ong M. et.al 2018, When corporate social responsibility motivates employee citizenship behavior: The sensitizing role of task significance. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, Volume 144, January 2018, Pages 44-59. <https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2017.09.006> Get rights and content

PeSymaco L. and YewTee M. 2019, Social responsibility and engagement in higher education: Case of the ASEAN. *International Journal of Educational Development*, Volume 66, April 2019, Pages 184-192. Elsevier Press. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2018.10.001> Get rights and content

Rafipour, F. (1998) *Development and Conflict*. First edition, Shahid Beheshti University Press, Tehran. [in Persian]

Rapoport, A. (1982) *The Meaning of the Built Environment: A Nonverbal Communication Approach*. University of Arizona Press.

Rasulpour, Hajir and Kazemi, Mehroosh (2013). Examining the role of the built environment on the behavior and psyche of contemporary man: with an emphasis on the

urban design of tomorrow, the first national conference in search of the city of tomorrow "studying concepts and examples in the Islamic-Iranian city", Tehran. [in Persian]

Rawls, John (1971) *A Theory of Justice*. The Belknap press of Harvard University Press, cambridge, massachusetts. ISBN 0-674-00078-1

Sadler D. & Llyod S. 2009, Neo-liberalising corporate social responsibility: A political economy of corporate citizenship. *Geoforum*, volume 40, Issue 4, July 2009, Pages 613-622. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2009.03.008> Get rights and content

Sahebi, A. and Zalizadeh, M. (2015), Theory of Choice, An Approach to Social Responsibility and Commitment. *Journal of Developmental Psychology*, Vol 4, No 11: 134-113. [in Persian]

Salimi Sobahan, M.R.; Ebrahimzadeh, I.; Mansouri, K. (2018). Reviewing and analysis of indicators of city development strategy (CDS) case study: Kazeroon city. *Scientific-Research Quarterly of Human Settlements Planning Studies*, Volume 14, 2(47), 427-440. . [in Persian]

Shamsoddini, A.; Amini, Z.; Pirouzi, E.; Rezaei, M. (2015). Strategic planning of tourism development in Kazeroon using SWOT and Butler techniques. *Space Geographic Survey Journal*, Volume 6, Number 22, 25-42. [in Persian]

Staats, Joseph L. (2004) Habermas and Democratic Theory: The Threat to Democracy of Unchecked Corporate Power. *Political Research Quarterly*, Vol. 57, No. 4 (Dec., 2004), pp. 585-594 DOI: 10.2307/3219820

Stone S. Caleb (1959). Presiential address: Responsibility. *The American Journal of Surgery*, Volume 98, August 1959. No 2, Seattle, Washington.

Supanti D. and Butcher K. 2019, Is corporate social responsibility (CSR) participation the pathway to foster meaningful work and helping behavior for millennials? *International Journal of Hospitality Management*, Volume 77, January 2019, Pages 8-18. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2018.06.001> Get rights and content

Turner, Bryan S. (2009) 'T.H. Marshall, social rights and English national identity', *Citizenship Studies*, 13:1, 65-73. DOI: 10.1080/13621020802586750

Walker, Martin and Lee, E. and Zeng, C. (2017) Do Chinese state subsidies affect voluntary corporate social responsibility disclosure? *Journal of Accounting and Public Policy*, Volume 36, Issue 3, May–June 2017, Pages 179-200 <https://doi.org/10.1016/j.jaccpubpol.2017.03.004>

Whyte, W. H. (1980). *The social life of small urban spaces* .the University of Michigan: Conservation Foundation.

Woolley, H. (2003). *Urban Open Spaces* .Taylor & Francis.

Zare Shahabadi, A.; Bonyadi, L.; Kamiarfard, F. (2017). Investigating the social and cultural factors related to the sense of social inequality in Kazerun city. *Urban Sociological Studies*, Year 8, No. 27, 146-125. [in Persian]